

**Univerzita Palackého v Olomouci
Pedagogická fakulta**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2022/2023

Eliška Opletalová

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

**Poušť jako místo k putování v knize Poslední
Beduín od Carlo Bergmanna**

Eliška Opletalová

Katedra českého jazyka a literatury

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Studijní program: Český jazyk a literatura se zaměřením na
vzdělávání (maior) Společenské vědy se zaměřením na
vzdělávání (minor)

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Poušť jako místo k putování v knize Poslední beduín od Carlo Bergmanna* vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

19. 4. 2023 v Olomouci

A handwritten signature in black ink, consisting of stylized cursive letters, positioned above a horizontal dotted line.

Podpis

Anotace

Tématem práce je kniha *Poslední beduín* Carlo Bergmanna, která je analyzována z hlediska jazykového i obsahového. První kapitola se zaměřuje na autora samotného, další poté na společenství beduínů a jejich kulturu, na putování jako takové a pouť a její druhy. Stěžejní část pojednává o putování pouští, a to jak ve zmíněném díle, tak v dílech jiných autorů. Zvláštní pozornost je věnována rozebrání vnitřních prožitků autora, jež jsou v díle popsány a ovlivňují jeho myšlení a život.

Klíčová slova: Carlo Bergmann, beduíni, pouť, putování, poušť, kompozice, jazykové prostředky, kontemplace, ticho, samota, svoboda

Annotation

The theme of the work is Carlo Bergmann's book *The Last Bedouin*, which is analysed in both linguistic and content terms. The first chapter focuses on the author himself, the next on the Bedouin community and their culture, the wandering itself and the pilgrimage and its species. The central part is about wandering the deserts, both in that work and in the works of other authors. Special attention is paid to analysis of the inner experiences of the author, which he describes in the work and influence his thinking and life.

Key words: Carlo Bergmann, Bedouin, pilgrimage, wandering, desert, composition, language devices, contemplation, silence, solitude, freedom

Poděkování

Ráda bych poděkovala doc. Mgr. Igoru Ficovi, Dr. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracovávání bakalářské práce. Děkuji také svým blízkým za trpělivost a podporu během jejího psaní.

Obsah

Úvod.....	5
1 CARLO BERGMANN	6
2 BEDUÍNI	8
3 POUŤ, PUTOVÁNÍ	9
3.1 DRUHY POUTI	10
3.1.1 POUŤ FYZICKÁ	10
3.1.2 POUŤ NÁBOŽENSKÁ, POUŤ DUCHOVNÍ	10
3.1.3 POUŤ TRANSCENDENTÁLNÍ	11
4 MOTIV POUŠTĚ A PUTOVÁNÍ V JINÝCH DÍLECH	12
4.1.1 BIBLE	12
4.1.2 PAULA COELHO	13
4.1.3 ANTOINE DE SAINT EXUPÉRY	13
5 POSLEDNÍ BEDUÍN: MÉ KARAVNY ZA TAJEMSTVÍM POUŠTĚ	15
5.1 JAZYKOVÁ STRÁNKA DÍLA	15
5.1.1 KLADENÍ OTÁZEK	15
5.1.2 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY SLOUŽÍCÍ K POPISU	17
5.1.3 ZPŮSOB VYPRÁVĚNÍ DĚJE (ROLE VYPRÁVĚČE)	18
5.1.4 BÁSNĚ	19
5.2 KOMPOZIČNÍ VÝSTAVBA DÍLA A JEHO DĚJ	23
5.2.1 KARAVANA ZE SEVERNÍHO KORFÁNU DO HORNÍHO EGYPTA (ZIMA 1982/1983) ... 24	
5.2.2 NA CESTĚ OHNIVÝM OCEÁNEM (EXPEDICE DO DŽEBEL UWEINÁTU V ZIMĚ 1986/87) 25	
5.2.3 CESTA HLINĚNÝCH DŽBÁNŮ (ZÁHADA ABÚ BALLÁS. MOJE EXPEDICE NA JAŘE 1999 A V ZIMĚ 1999/2000)	29
5.2.4 BERGMANNOVY ARCHEOLOGICKÉ NÁLEZY	32
5.3 POUŠŤ JAKO MÍSTO K PUTOVÁNÍ V KNIZE POSLEDNÍ BEDUÍN	33
5.3.1 KONTEMPLACE	33
5.3.2 SVOBODA	35
5.3.3 TICHO	37
5.3.4 SAMOTA	39
Závěr	41

Úvod

Čtení je mou zálibou od malička a knihy mne provázejí po celý můj dosavadní život. Dlouhodobě se rovněž zajímám o literaturu s filozofickou tematikou. Samotný námět putování pouští se objevil v mnohých dílech, která jsem četla. Ať už se jedná o *Alchymistu* Paula Coelho, *Citadellu* Antoine de Saint Exupéryho nebo o biblické příběhy ze *Starého zákona*. I proto mě zaujalo právě toto téma týkající se putování.

Na jedné z posledních konzultací před finálním výběrem tématu mi byly nabídnuty dva cestopisy, jedním z nich byl právě *Poslední beduín* Carlo Bergmanna. Začala jsem se o knihu více zajímat, a zejména po zhlédnutí rozhovoru v pořadu *Na plovárně* Marka Ebena s jejím autorem jsem se definitivně rozhodla věnovat se ve své práci právě tomuto dílu.

Již během prvotního seznámení s touto knihou jsem si všimla, že samotný cestopis a Bergmannovy archeologické nálezy, kterým se primárně věnují mnozí čtenáři nebo reportéři v rozhovorech s autorem, nejsou jedinými náměty, které kniha nabízí. Vedle nich je tu duchovní dimenze Bergmannova pouštního putování, která se pro něj přitom v průběhu knihy stává stále významnější. Proto jsem se rozhodla analyzovat tuto knihu v širších souvislostech, přičemž jsem si stanovila tyto dílčí cíle:

1. Seznámit čtenáře s autorem díla a vysvětlit některé pojmy související s tematikou knihy.
2. Analyzovat dílo po stránce kompoziční, dějové a jazykové.
3. Přiblížit motiv pouštního putování v dílech vybraných autorů.
4. Charakterizovat duchovní rozměr a vnitřní prožívání Bergmannova pouštního putování.

1 CARLO BERGMANN

Německý spisovatel, egyptolog a archeolog Carlo Bergmann se narodil v roce 1948 v Kolíně nad Rýnem. Vystudoval podnikovou ekonomii a po promoci krátce pracoval v automobilovém průmyslu. Brzy poté se však rozhodl opustit tento obor a vydat se do pouště.

Jeho první setkání s ní proběhlo v roce 1979, kdy se vydal se svojí tehdejší přítelkyní do Egypta na dovolenou. Hned při prvním pohledu na poušť ho dle jeho vlastních slov absolutně okouzila: *Jako očarovaný jsem hleděl na matnou žlut, která se roztékala po zeměkouli, zpozoroval jsem na ní jemné čárkování cest, neviděl jsem ani jediné lidské sídlo. Tolik místa! Čím více z té monotónní dálavy jsem spatřoval, tím jsem byl nadšenější. Tato poušť nevypadala jako nehostinná pustina, nýbrž se jevila jako země, kterou dávno důvěrně znám. Jako by byla již odedávna mou vlastní.*¹ Není proto divu, že když se Carlovi dostal do rukou inzerát německé akademické výměnné služby, která hledala zájemce o zahraniční stipendium v Egyptě, tak se bez váhání přihlásil. Strávil tehdy v Káhiře dva roky a podnikal první výlety do pouště. Tehdy ještě pěšky nebo dopravními prostředky.

Poušť ho zaujala natolik, že se začal zajímat o její historii a o egyptologii obecně. Na svou první karavanu pouští se vydal v roce 1982, trvala více než měsíc a urazili na ní přes 1400 km. Od té doby jich podnikl nespočet. Třem z nich se věnuje právě v knize *Poslední beduín*.

Carlo Bergmann putoval pouští už více než 75 000 kilometrů. Díky svým výpravám a vlastnímu bádání získal hluboké znalosti o její historii, přírodních jevech a kultuře jejích obyvatel. Stal se uznávanou kapacitou v oborech egyptologie a archeologie. Během svých cest do pouště objevil několik důležitých kulturních svědectví z prehistorie a z římského, řeckého i faraonského období. Přispívá již několik let do časopisu GEO. Natočil také dva dokumenty, čímž se dostáváme k jeho dalšímu talentu, a tím je umění pracovat s kamerou a fotoaparátem. Jeho „dechberoucí“ fotografie krajiny

¹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 9.

V každé další citaci z uvedeného díla, kde se to jeví jako nutné, byly odstraněny gramatické, syntaktické a pravopisné nedostatky editora.

pouště i již zmíněných nálezů jsou součástí mnoha z jeho článků a také knihy *Poslední beduín*.

2 BEDUÍNI

Beduíni jsou původně nomádkým společenstvím, které se rozšířilo z Arabského poloostrova na sever a na západ do pouštních oblastí.² Většina beduínů byli pastevcí zvířat, typicky se jedná o velbloudy, ovce a kozy. Velbloudí nomádi zabírají rozsáhlá území a jsou organizováni do velkých kmenů na Sahaře, v syrských a arabských pouštích; tyto kmeny jsou bohatší a v hierarchii beduínů jsou výše postavené. Naproti tomu beduínů pasoucích ovce a kozy je mnohem méně, zdržují se zejména poblíž kultivovaných oblastí Jordánska, Sýrie a Súdánu (zde jsou nazýváni Baggārah) a patří mezi chudší beduínské kmeny.

Označení beduín pochází z původního arabského slova badawí. Jeho význam je: „Ti, kteří žijí venku, v poušti.“ Dnes samotní Arabové používají spíše označení badúrahhál, což znamená „putující beduín“. Vyjadřují tak, že ne všichni beduíni jsou kočovnými pastevcí.³ Mnoho z nich sice během roku putuje, chová ovce a kozy a žije v jurtech, někteří jsou však i zemědělci a část troku tráví v trvalých obydlích. Jen málo zástupců je opravdovými pouštními nomády a dodržuje původní, kočovný styl života.⁴

Pro kulturu beduínů je typické kmenové soužití a islámské náboženství. Kdysi (jakožto výborní znalci pouště) sloužili jako průvodci pouští a ochránci karavan. Naproti tomu v minulosti také mnoho skupin beduínů přepadalo karavany a vesnice na okraji osídlených oblastí nebo si nechávalo platit za ochranu osídlených oblastí.

² GALÁSKOVÁ, Aneta. *Vývoj a současná situace Beduínů v kontextu globálních změn*, str. 13.

³ Tamtéž, str. 13.

⁴ Tamtéž, str. 13.

3 POUŤ, PUTOVÁNÍ

Lidé putují od pradávna. Ať už se jedná o putování za nalezením nového místa k žití, za poznáním a vzděláním, poznáním sebe sama, nebo o pouti věřících směřující k poutnímu místu. Význam slova pouť a putování se v průběhu dějin výrazně měnil. Dříve byla pouť vnímána spíše jako náboženská pouť, jejímž cílem byl moment dosažení poutního místa, a to za účelem smíření, odpuštění hříchů nebo prosby o pomoc od těch, kterým byla poutní místa zasvěcena. Dnes se její obsah často ztotožňuje s cestováním. Například *Příruční slovník jazyka českého* definuje význam putování následovně: *konati cestu k nějakému poutnímu místu, expr. konati cestu, pouť, dále zvolna se pohybovati, vykonávati pomalý, volný pohyb někam*. Poutníka potom definuje jako: *člověka konajícího cestu, putujícího, někam se ubírajícího pocestného, chodce, který putuje na nějaké poutní místo*.⁵ Oproti starším slovníkům, které pouť vysvětlují jako konání cesty k posvátnému místu (např. *Slovník jazyka českého* z roku 1946 vykládá pouť pouze jako: *cestu na posvátné místo*⁶), si zde můžeme všimnout posunu ve výkladu. *Náboženský motiv putování již nestojí v popředí, dochází ke sblížení s pojmem cestování*.⁷ To nám dokazuje i o něco dříve vydaný *Slovník spisovného jazyka českého*, který definuje pojem „putovati“ v první řadě jako: *konat cestu, zpravidla delší, obtížnější; cestovat*.⁸ Jinak tomu není ani u hesla „pouť“, kterou nám slovník před poutí náboženskou a poutí jakožto církevní slavností vykládá jako: *kniž. putování, cesta, cestování*.⁹

Rozdíl mezi putováním a cestováním můžeme také vyvodit z několika prvků, ve kterých se liší, jako je již zmíněný cíl. Další s významných rozdílů můžeme spatřit v samotné cestě, kdy při cestování jde o to, co nejrychleji urazit vzdálenost mezi dvěma místy a poznat co nejvíce atraktivních památek a míst bez hlubší souvislosti. Při putování jde mnohdy spíše o cestu samotnou a prožitek z ní. Putování oproti cestování probíhá

⁵ *Příruční slovník jazyka českého*. V Praze: Státní nakladatelství, 1957.

⁶ BOROVÝ, František, František TRÁVNÍČEK a Pavel VÁŠA. *Slovník jazyka českého*, Praha, 1946, str. 1217.

⁷ BEDNÁŘOVÁ, Hana. Mezi putováním a cestováním. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*, str. 9.

⁸ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého*, 1966, str. 1184.

⁹ Tamtéž, str. 822.

většinou pěšky, a pokud je nějakého prostředku využito, pak takového, který nevyvíjí, alespoň ne dlouhodobě větší rychlost.¹⁰

Lze se domnívat, že nejlépe vystihuje význam pouti pro člověka tato citace: *Pravé putování chápeme jako aktivizaci všech složek člověka, tedy těla, duše i ducha. Reprezentantem tohoto pojetí je homo viator, člověk poutník, člověk až sveřepě hledající smysl života.*¹¹

3.1 Druhy pouti

Slovníky tedy definují pout' různými způsoby. Novější z nich ji dělí na různé druhy, a to vždy minimálně na pout' fyzickou (ve smyslu cestování) a pout' náboženskou. V *Posledním beduínovi* Bergmann místy popisuje své transcendentální zážitky, můžeme tedy hovořit i o pouti transcendentální.

3.1.1 Pout' fyzická

Tato pout' je vzhledem k historii lidstva přirozeně druhem nejstarším. Jedná se o *skutečně miněnou cestu, kdy se pohybujeme odněkud někam. Literárně sem můžeme zahrnout především cestopisy.*¹² Motivací pro fyzické putování bývá často vědecké bádání, osobní zvědavost či touha po dobrodružství. V minulosti donutila lidi putovat potřeba obchodování s jinými zeměmi, hledání nového území pro osídlení a často také útěk před válkou. Tyto dlouhé cesty splňují definici pouti, protože během nich člověk překonává mnoho překážek i osudové strasti.

3.1.2 Pout' náboženská, pout' duchovní

V tomto významu jde o putování k památným či posvátným místům, která jsou úzce spjata s náboženstvím, zejména s křesťanstvím, islámem a hinduismem. *Je vlastně*

¹⁰ BEDNÁŘOVÁ, Hana. Mezi putováním a cestováním. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*, str. 9.

¹² GUSE, Michal. *Téma pouti v kanonizovaných dílech české literatury*, str. 8.

*těž poutí fyzickou, ale vedle fyzického cíle, poutního místa, má ještě jiný, vyšší cíl.*¹³
V současnosti mezi nejznámější poutě tohoto druhu řadíme například Svatojakubskou pout' do Santiaga de Compostela nebo poutě do Mekky či Jeruzaléma.

3. 1. 3 Pout' transcendentální

Tento termín v sobě do různé míry zahrnuje oba předchozí typy, mezi kterými není zcela vymezitelná hranice. Pout' transcendentální se odehrává v poutníkově mysli, jde o zážitky přesahující hranici reálného bytí a běžnou zkušenost. Může být součástí pouti fyzické, v jejímž průběhu někdy k takovým zážitkům dochází. Co se týče pouti duchovní či náboženské, popisují někteří zkušenost transcendentálního zážitku při dosažení poutního místa, a to například formou pocítění kontaktu s božskou přítomností. Transcendentální pout' přesahuje svět běžných jevů a není teoreticky poznatelná, může být také provázena extatickými stavy.

¹³ GUSE, Michal. *Téma pouti v kanonizovaných dílech české literatury*, str. 10.

4 MOTIV POUŠTĚ A PUTOVÁNÍ V JINÝCH DÍLECH

Poušť je pro poutníka specifickým prostředím. Od jiných se odlišuje zejména tím, že je v ní po většinu času absence jakýchkoliv podnětů a vjemů. To dělá poušť většinou tichým a osamělým místem, které poutníka vybízí ke směřování mimo reálné bytí, například do nitra jeho bytosti tam, kde to Epikúros nazýval „galéné téš psychés“ (přibližně „tišina duše“).

4. 1. 1 Bible

Poušť se objevuje jako jeden z významných motivů už v bibli. V knize *Exodus* Bůh osvobodí Izraelity z Egypta, nevezme je však přímo do země zaslíbené, posílá je na čtyřicetiletou cestu pouští. Během ní vystoupí Mojžíš na horu Sinaj, kde k němu Bůh promlouvá a předává mu desatero božích přikázání.

Momentů, kdy poušť v bibli figuruje jako místo kontaktu s Bohem, najdeme ještě mnoho. V *Genesis* utíká Hagar před Abrahámovou manželkou a Bůh k ní promluví v poušti. Poušť byla místem, kam odešel také Jan Křtitel žít asketický život a kde k němu promluvil Bůh. Eliáš putuje pouští čtyřicet dní a čtyřicet nocí na horu Horeb a zde osloví Bůh.

Poušť a pobyt v ní zde představuje i jakousi zkoušku víry, kterou je nutné podstoupit. Eliáš, Ježíš i Mojžíš při své čtyřicetidenní pouti pouští zažili pokušení ďáblem a nakonec, když ve zkoušce obstáli, k nim promluvil Bůh: *Zase jej vezme ďábel na horu velmi vysokou, ukazuje mu veškerá království světa a jejich slávu a řekl mu: „Toto vše ti dám, padneš-li a pokloníš se mi.“ Tu mu Ježíš odpoví: „Odejdi satane; neboť jest psáno: Svému pánu Bohu s klaněj a jej samotného uctívej!“ Tu od něho ďábel odešel, a hle, andělé přišli a sloužili mu.¹⁴*

Pouštní putování nacházíme jako formu zkoušky v mnoha dalších dílech. Často se jedná o zkoušku vlastní vnitřní síly, přičemž obstát v ní představuje pro postavy zlomový okamžik života, jakýsi moment uvědomění.

¹⁴ LAICHTER, Jan. *Nový zákon*, str. 5.

4. 1. 2 Paula Coelho

Podobně je tomu v díle *Alchymista* od Paula Coelho. Poušť v něm symbolizuje překážky, které stojí mezi lidmi a jejich sny, a rovněž zde figuruje jako místo kontaktu s Bohem. Hlavní hrdina při své cestě za hledáním „Osobního příběhu“ následuje znamení od Boha, která se mu začala zjevovat právě v poušti. *Věděl, že se teď podrobuje zkoušce vytrvalosti a odvahy při hledání Osobního příběhu. Proto nesmí spěchat ani být netrpělivý. Jinak by si nevšiml znamení, jimiž Bůh označil jeho cestu. - Bůh označil mou cestu, - opakoval si, překvapen vlastními úvahami. Až dosud považoval znamení za něco, co je součástí světa. Asi jako jíst nebo spát, jít za láskou nebo dostat práci. Nikdy ho nenapadlo, že to je řeč, již mu Bůh ukazuje, co má dělat.*¹⁵

Santiago se v *Alchymistovi* učí nejen zvládnout úspěšně putovat pouští, ale i ji přijímat a naslouchat jí: *Sleduji, jak průvodci čtou znamení pouště a jak duše karavany rozmlouvá s duší pouště.*¹⁶ Hlavní hrdina nachází v tichu pouště zalíbení a odpovědi na své otázky: *Santiago s ním nějaký čas zůstal, dokud se poušť s večerním světlem nezačala zbarvovat do růžova. Tu pak pocítil velikou touhu tam jít a zjistit, jestli ticho může odpovědět na jeho otázky.*¹⁷

4. 1. 3 Antoine de Saint Exupéry

Mnohá Exupéryho díla jsou dějově zasazena do pouště. Mnohdy v nich figuruje jako místo, kterým postavy putují a ve kterém rozvíjí své filozofické a existenční úvahy. V *Malém princ* vypravěč ztroskotá na poušti a právě tam se setkává s hlavní postavou. V *Citadele* se dvě hlavní postavy připojují ke karavaně putující Saharou, během cesty dává postava moudrého panovníka rady svému nástupci (jeho synovi). Rozvíjí se v ní mnoho filozofických úvah o lidském osudu a směřování. Opět se zde setkáváme i se zlem, jehož smysl pro rozvoj lidské osobnosti nám Exupéry vysvětluje. Poušť se objevuje i v knize *Země lidí*, kdy autor a další pilot ztroskotají v poušti a zachrání je setkání s beduínem, který je z ní vyvede.

¹⁵ COELHO, Paulo. *Alchymista*, str. 20.

¹⁶ Tamtéž, str. 18.

¹⁷ Tamtéž, str. 22.

Silné vyjádření autorova vztahu k poušti nacházíme v díle *Dopis rukojmímu*. Autor zde uvažuje o tom, jak rozlehlost pouště vyvolává v člověku pocit sounáležitosti: *Všechno se tu polarizuje. Každá hvězda určuje skutečný směr. Jsou to známé hvězdy tří králů. Všechny slouží svému vlastnímu bohu. Takhle označuje směr ke vzdálené studni. I ta hvězda sama vypadá suchá. A v prostoru, který vás dělí od vyschlé studně, není jediného svahu. A jiná hvězda zase slouží jako vůdce k neznámé oáze, o níž vám zpívali kočovníci, ale k níž nesmíte pro rozkol mezi kmeny. A písek, který vás od té oázy dělí, je pohádkovým paloukem. A ještě další označuje směr k bílému místu na jihu, lákavému jako plod, do jehož šťávy vhroutíš zuby. A další zase směr k moři. A konečně takřka neskutečně póly magnetizují z veliké dálky tuto poušť: dům tvého dětství, který zůstává živý ve vzpomínce. Přítel, o němž víš jedině to, že žije. Tak cítíte, jak vás vzpružují a oživují silová pole, jež k vám míří nebo vás odpuzují, dráždí vás nebo vám vzdorují. A tak tu stojíte pevně, pěkně určeni, pěkně usazení uprostřed všech světových stran.*¹⁸

Rovněž zde rozebírá i ostatní aspekty pouštního putování. Zmiňuje stejně jako předchozí autoři zážitky ticha a mlčení nebo znamení pouště. To, co tyto zkušenosti v člověku vyvolávají, nazývá psychologii nudy: *Sahara ovšem poskytuje zraku, kam až okno dohlédne, jen jednotvárný písek, nebo přesněji kamenitou pláň, neboť písčité přesypy jsou tam vzácné. Člověk se tam bez ustání přímo stápi v dokonalé nudě. A zatím mu neviditelná božstva budují síť směrnic, sklonů a znamení, skrytou a živou muskulaturu. Není tam jednotvárnosti. Všechno tam k něčemu míří. Ani ticho se tam nepodobá jinému tichu.*¹⁹

Mnoho zážitků zmiňovaných ostatními autory nám v knize popisuje i Bergmann. Rovněž mluví o tom, že mu poušť dává znamení, zmiňuje i zážitky „ticha a mlčení“.

¹⁸ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Kurýr na jih: Noční let; Válečný pilot; Dopis rukojmímu*, str. 260, 261.

¹⁹ Tamtéž, str. 261.

5 POSLEDNÍ BEDUÍN: MÉ KARAVNY ZA TAJEMSTVÍM POUŠTĚ

5.1 Jazyková stránka díla

Autor v knize kombinuje vyprávěcí slohový postup s postupem úvahovým a také popisným. Často používá krátké věty, ale narazíme zde i na složitá souvětí. S těmi se setkáváme zejména v pasážích, kdy Bergmann přemítá o historii prostoru, jímž putuje. Vzhledem k prostředí, ve kterém se kniha odehrává, v ní nalezneme mnoho vět a výrazů v arabštině, včetně jejich překladu. Jejich hlavním účelem je upozornit čtenáře na to, že právě probíhá rozhovor s někým místním.

Časté jsou i krátké, heslovité věty bez sloves.²⁰ Tyto věty zdůrazňují výjimečnost situace, popřípadě vtahují do děje: *Uprostřed běhu krátké chňapnutí... Práskání obuškem... Odpolední přestávka na čaj... První poranění... Začátečnické problémy²¹ Pohled do tváří... Předě mnou vlnění hrbů... Práskání bičem, výkřiky.²²*

5.1.1 Kladení otázek

Pro úvahový slohový postup jsou typické otázky, na které v díle často narazíme. Mají v něm několik účelů. Nejčastěji se s nimi setkáváme ve vnitřních monolozích, kdy nám pomocí jejich kladení chce Bergmann například něco dovysvětlit, pomoci pochopit souvislosti nebo objasnit, co ho k něčemu vedlo: *Proč jsem se vydal po Rohlfsových stopách, když byl ten muž natolik jiný, než já? Co mě s ním navzdory tomu spojovalo – kromě jeho lásky k poušti, třebaže měla jiný charakter? Co jsem chtěl dokázat, co zpochybnit, co potvrdit?²³* Bergmann na tyto otázky odpovídá jednoduše – je fascinován starověkými antickými stezkami, o které se již nikdo nezajímá: *Nevýnosné umění. Přesně*

²⁰ Z hlediska syntaxe jde o tzv. větné ekvivalenty.

²¹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 36.

²² Tamtéž, str. 37.

²³ Tamtéž, str. 171.

*to pravé zaměstnání pro mě. Je bez užitku, nic nevynáší, a právě proto mi přináší spokojenost.*²⁴

Bergmann se často zamýšlí nad historií prostoru, kterým putuje. V těchto pasážích využívá své znalosti egyptologie a archeologie, díky nim je většinou schopen zodpovědět otázky, které si pokládá. V tomto případě naráží na vyryté hieroglyfy a petroglyfy ve skalní stěně. Některé je schopen rozluštit sám, na základě čehož přichází k následujícím úvahám: *Je to lovecká scéna? Jak se vztahuje ke skupině osob, která, jak se zdá, provádí s pečlivě upravenými vlasy jakýsi obětní rituál? Jsou tohle pozůstatky někdejšího pohodlného tábořiště? Relikty kultovního místa na úpatí nástěnného obrazu, u něhož kdysi zařikávali štěstí při lovu faraonští lovci?*²⁵ Dále uvádí, že na zbytek těchto otázek mu snad pomohou odpovědět jeho známí, kteří jsou schopni hieroglyfy plně rozluštit.

Časté jsou otázky řečnické. Ty zůstávají buď nezodpovězené, nebo odpověď není zcela jasná. Bergmann se nám pomocí nich například snaží přiblížit, co se pouštnímu poutníkovi honí hlavou, jaké věci jsou pro něj při jeho úvahách o pokračování v cestě zásadní: *Čekat na déšť? (...) Je vůbec možné jít dál při takových teplotách?*²⁶ *Co dělat? Jestlipak velbloudi tuší, že jsme ztraceni? Zvířata mají žízeň. Bude někde po cestě studna, ve které je ještě voda?*²⁷ Z tohoto úryvku je patrné, že zásadní pro přežití v poušti je voda. Její význam a hodnota se při jejím nedostatku několikanásobně zvyšuje. Pro pouštní poutníky je voda posvátná, sám Bergmann jí v díle nazývá „pramenem života“. Beduíni v podstatě putují od jednoho vodního zdroje k druhému. Naučili se číst stopy vedoucí k vodě. Jde například o sledování letu ptáků nebo vědění, že střed hlubokých dunových údolí je často spolehlivým zdrojem vody, protože se zde shromažďuje déšť, který prosakuje do země a drží se mezi vrstvami půdy. Těchto návodů vedoucích k vodě si všimá i Bergmann, ten nejčastěji rozpoznává na dálku naleziště vody podle vegetace nebo právě podle přítomnosti zvířat.

²⁴ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 152.

²⁵ Tamtéž, str. 214.

²⁶ Tamtéž, str. 303.

²⁷ Tamtéž, str. 331.

5. 1. 2 Jazykové prostředky sloužící k popisu

Bergmann svou pozornost nejčastěji zaměřuje na poušť, tomu odpovídají také užitě jazykové prostředky.

Často například poušť personifikuje, přičemž mu v některých případech personifikace slouží k vyjádření jeho vztahu k ní: *Zdá se, že ochlazení posledních dnů je to tam, a poušť rychle vyléčí moji bronchitidu.*²⁸ *Poušť mě měla znovu ve své moci...*²⁹ *Poušť mi v každém okamžiku dává až příliš jasně najevo, jak bezvýznamný je člověk.*³⁰

V dalších případech ji využívá k její charakteristice: *Poušť leží tichá a opuštěná.*³¹ *Poušť vzdoruje každému našemu pohybu.*³² *Odsud se zdá, že poušť, jejíž šíře je velmi jasně patrná a která neustále pokračuje a prodlužuje se, se sklání na všechny strany dolů do nekonečna.*³³

Velmi hojně jsou v knize používána i přirovnání. Typicky se objevují v rozsáhlejších popisných pasážích: *Nastupuji do letadla, a když nabírá výšku a přelétá úzké, přeplněné městské části, spatřuji poušť. Shora se mi ukazuje jako bledá, oparem zahalená plocha, která se roztéká po zeměkouli. Jako bázeň budící prázdnota. Jako věčnost z písku a kamení. Jako místo ticha, pokoje a svobody. Jako místo dotyku; tam, kde se má touha setkává se vznešeným a kde se dotýká všemohoucnosti nekonečna. Jako zahrada azylu a bezpečí. Jako by poušť byla vždycky mým domovem.*³⁴

Přirovnání se často objevují i při popisu krajiny, kterou Bergmann líčí v různých fázích dne.

Ráno: *Probuzení v mrazivém chladu jednoho rána, jasného jako sklo. Kopce svítí jakoby zevnitř pastelovou červenohnědou barvou, od níž se odráží čárkování palmových vějířů*³⁵ (...) *V ranním pruhu světla světle zelený třpyt. Jako nejjemněji utkané hedvábí na*

²⁸ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 324.

²⁹ Tamtéž, str. 17.

³⁰ Tamtéž, str. 231.

³¹ Tamtéž, str. 231.

³² Tamtéž, str. 332.

³³ Tamtéž, str. 256.

³⁴ Tamtéž, str. 416.

³⁵ Tamtéž, str. 225.

*nahém těle ženy se odstíny tenké jako závoj lehce dotýkají mírně stoupajícího terénu a proměňují jej v pastvinu.*³⁶

*V poledne: Venku, kolem mě, oslepující jas, žlutě žhnoucí třpyt, zrcadlíci se vzduch a optická jezera způsobená horkem. Placatá pustina, zahalená do mihotajícího se oparu, rozpuštěná do bleděmodrých vln, které ji zaplavují – jako by nebe vylévalo na zemi svůj obsah spálený bílým světlem.*³⁷

*Večer: Přes celou šíři západního nebe se rozkládá růžově červený žár. Od linie horizontu, která se brzy posune do krvavé červeně, se odrážejí antracitově zbarvené vršky.*³⁸

*Nejčastěji v noci: Nad námi světlé stříkance Mléčné dráhy, jasné jako sklo a v široce rozmáchlých tazích, Sirius, Orion a Plejády. Tu a tam oslňující střípky světla vhozené do vesmíru (...). Kolem nás pohádková krajina, zalitá kalným měsíčním světlem, třpytící se ve všech odstínech bílé, šedé a antracitové, v níž vápencové skály trčící tu a tam ze země jakoby zevnitř svítí.*³⁹

*Některá přirovnání přibližují Bergmannův momentální stav či náladu: Jako očarovaný (...) zasáhlo mě to jako blesk (...) horko jako v peci (...) jazyk mi ležel v puse jako kus dřeva, hrdlo jako struhadlo.*⁴⁰

5. 1. 3 Způsob vyprávění děje (role vypravěče)

Knihy je z části psána v ich formě, z části se v ní potom autor uchyluje k plurálu. Toto netradiční pojetí způsobu vyprávění děje souvisí s hlavními motivy knihy a prostředím, ve kterém se odehrává. Poprvé autor místy používá plurál v rámci vyprávění o první karavaně, kdy cestuje s rozsáhlou skupinou. Důvodem může být samotná kultura beduinů, jejímž *...typickým znakem je kmenové soužití jako základní*

³⁶ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduin: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 57.

³⁷ Tamtéž, str. 232.

³⁸ Tamtéž str. 262.

³⁹ Tamtéž, str. 262, 326.

⁴⁰ Tamtéž, str. 7, 11, 15, 16.

*sociální jednotka jejich společenství*⁴¹. Domníváme se tedy, že použití plurálu zde naznačuje, že se Carlo cítil být součástí karavany.

Podruhé se forma vypravování z ich formy na plurál mění, když Carlo vyrazí sám se svými velbloudy na zpáteční cestu z Hadžar Šejch Salímu. V tomto případě nám autor odůvodňuje změnu těmito slovy: *Mluvím tiše ke zvířatům. Milují mlčící, nepohnutou krajinu. Pro ni jsou stvořeni. A protože jsou se mnou v karavaně neodlučitelně spojeni a protože každé zvíře má svůj vlastní, nezaměnitelný charakter, zůstanu při vyprávění o dalším průběhu událostí u tvaru „my“.*⁴² Z této části lze vyvodit i Bergmanův velmi blízký vztah k velbloudům, se kterými putuje. Toto pouto k nim váže i beduíny, v poušti pro ně totiž mnohdy velbloud představuje otázku života a smrti. V bezvýchodné situaci, kdy hrozí smrt žízni, může být pro beduína posledním východiskem před smrtí zabít velblouda a vypít jeho krve.

5. 1. 4 Básně

V tomto prozaickém díle se objevují také tři básně. Jedním z důvodů, proč Bergmann ozvláštnil v těchto místech text poezií, může být například to, že se mu jejím prostřednictvím podařilo lépe vystihnout jeho vztah ke skutečnostem, o kterých pojednávají. Vyjádření vztahu pomocí poezie se zdá být intenzivnější, důvěrnější. Poezie je písní, melodií, melodie je „hlas boží“. Ve všech třech básních využívá Bergmann volného verše. Motivem mu mohla být skutečnost, že *volný verš obsahuje minimum metricky normovaných prvků, a tím je mu poskytnuta maximální variabilita, jeho estetické a sdělovací možnosti jsou prakticky neohraničitelné.*⁴³

5.1.4.1 Báseň oslavující poušť

První báseň oslavuje poušť. Jak už bylo řečeno, využitým prozodickým systémem je volný verš. Je zde zcela opuštěno od tendence izosylabizmu verše. Báseň není rozdělena na strofy, můžeme si však všimnout oddělení jednotlivých celků pomocí jednočlenných veršů: *Tim se zdůrazňuje, že jde o samostatný celek svého druhu, který není vázán*

⁴¹ GALÁSKOVÁ, Aneta. *Vývoj a současná situace Beduínů v kontextu globálních změn*, str. 13.

⁴² BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 165.

⁴³ HRABÁK, Josef. *Úvod do teorie verše*, str. 139.

*normální syntaxí.*⁴⁴ Tyto „nápisy“ nám dávají jakousi esenci, základ, který následné verše rozvinou:

Poušť

leží přede mnou rovně rozprostřená

znamení a symbol

a dávajíc znamení

ze sebe

*postavený do její skutečnosti*⁴⁵

Dále využívá aposiopese:

*a nechává mě hledět...*⁴⁶

Výjimečně se objevuje anafora:

jako něco vzorového

*jako něco pravdivého a nevyčerpatelného.*⁴⁷

Několikrát narážíme i na personifikaci, která rovněž umocňuje intenzitu sdělení:

zahaluje mě sebou, poušť

tiše a s dlouhým dechem

mě vede dovnitř svého jasu

*prohlíží si mě.*⁴⁸

⁴⁴ HRABÁK, Josef. *Úvod do teorie verše*, str. 135.

⁴⁵ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 164.

⁴⁶ Tamtéž, str. 164.

⁴⁷ Tamtéž, str. 164.

⁴⁸ Tamtéž, str. 163.

5.1.4.2 Báseň oslavující vítr

Stejně jako v předchozí básni je i zde upuštěno od tendence izosylabizmu verše a opět se setkáváme s oddělením celků pomocí jednočlenných veršů. V tomto případě v jednočlenném verši využívá autor většinou apostrofu:

větrě

dechu pouště

neúnavně kreslíš

milionkrát písečné kudrlinky

pohled na ně nikdy nemudí.⁴⁹

Jak je patrné z úryvku, znovu se setkáváme i s personifikací.

5.1.4.3 Báseň oslavující putování a velbloudy

Tato báseň se kromě toho, že je také psána volným veršem, od předchozích dvou liší. Jednotlivé věty, verše i strofy, jsou rozsáhlejší. To básni přirozeně poskytuje prostor pro vyjádření většího množství dojmů a popisu věcí.

Tematicky bychom ji mohli rozdělit na tři části. První část vyznívá poněkud zasmušile. Autor v ní naráží na náročné prvky pouštního putování, nejzásadnějšími z nich jsou bezpochyby výkyvy teplot a nedostatek vody.

pak ve žhavém dechu poledne s Tvými

velbloudy prcháš z pastviny bez jediného stínu

do tábora (který sestává z ohniště, několika

tašek, kanystrů a sedel), abys našel

⁴⁹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 259.

útočiště, které neexistuje, a Ty mezi potícími se zvířecími těly

koupaje se ve vlastním potu

zvedáš k popraskaným rtům hrneček a po nápoji,

který tvoji žízeň nehasí, se zahaluje...⁵⁰

Druhá tematická část nám dává dojem, jakoby se Bergmann nad těmito záležitostmi povznesl. Bergmann si je vědom náročnosti pouštního putování, přesto však tyto expedice podniká.

Náhle se cítíš zcela v bezpečí a klid,

který tebou proudí, nepochází z klamně jistoty,

kterou Ti dává Tvůj tábor a to málo vody,

žbhuňkající v nádobách, nýbrž vyrůstá z blízkosti ke Tvým

velbloudům. Jsou u Tebe a vyplňují prázdnotu.⁵¹

Ve třetí části Bergmann oslavuje kouzlo pouště a vyjadřuje její význam v jeho životě:

o věčně stejném divadle, s nímž zapadá

slunce, o nočním chladu, o větru, který s laskáním ovívá

tvou kůži jako něžná ruka, o studni, k níž táhnou

velbloudi v pomalém procesí, a o zeleni, která se nad tím kolébá

a skýtá stín a v níž život tiše šeptá svoji melodii, která nechce

nikdy skončit, zatímco se pod hvězdnou oblohou

⁵⁰ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 303.

⁵¹ Tamtéž, str. 303.

5. 2 Kompoziční výstavba díla a jeho děj

Kniha je sestavena z deníkových záznamů autora. Podrobně popisuje jeho tři nejvýznamnější pouštní expedice, které podniknul v rozmezí osmnácti let. Na jejich základě je dílo horizontálně členěno na tři ústřední kapitoly. Ty jsou v některých případech dále děleny na podkapitoly, které nenesou svůj vlastní název a poznáme je díky iniciále na jejich začátku. V českém překladu (od Radany Studenovské) je kniha uvedena předmluvou Miroslava Barty. Hlavním kapitolám předchází úvod a knihu zakončuje autorovo poděkování.

Uprostřed knihy narážíme na šedesát pět autorových fotografií vztahujících se ke všem kapitolám. Fotografie zachycují pouštní krajinu, putujícího Bergmanna s velbloudy, nejčastěji však jeho nálezy.

Bergmann se místy vydává po stopách jiných výzkumníků, zejména Gerharda Rohlfe. V takových chvílích prokládá vlastní vyprávění úryvky z jejich cestopisů. Místy také protíná cestu zmizelé Kambýsovy armády.⁵³ Mnohokrát se touto (dnes již vyřešenou) záhadou zabývá a polemizuje nad osudem ztraceného vojska.

Obecně můžeme říci, že první část má pro Bergmanna čistě poznávací význam a získává při ní zkušenosti důležité pro jeho budoucí putování. Druhá kapitola, která představuje podstatnou část knihy, zachycuje Bergmannovo vnitřní prožívání putování pouští a má pro něj zejména význam duchovní. Kapitola třetí je potom převážně vědecká, Bergmann se vydává po stopách zaniklé starověkých karavanních cest a hledá ztracené skladiště antických džbánů.

⁵² BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 305.

⁵³ Padesátitisícové vojsko perského krále Kambýsése II., které roku 525 př. n. l. při válečném tažení Saharou pohřbila písečná bouře. Nalezeno bylo v roce 2009 (tedy až 8 let po vydání Bergmannovy knihy.), pozn. autora.

5. 2. 1 Karavana ze severního Korfánu do Horního Egypta (zima 1982/1983)

První Bergmannova karavanní cesta vedla ze severního Korfánu do Horního Egypta. Tato karavana má pro Bergmanna zejména poznávací význam. Připojuje se ke karavaně skládající se ze sto dvou velbloudů mířící na jatka. Pochod trvá třicet dva dní a urazí na něm vzdálenost více než tisíc čtyři sta kilometrů.

Na začátku si v En-Nahúdu⁵⁴ pronajímá od obchodníka jménem Hasan el-Mak jednoho z velbloudů patřících ke karavaně. Jako projev vděčnosti za pohostinnost a cenné rady pojmenovává autor velblouda právě po něm – Hasan. Je patrné, že na Bergmanna toto setkání silně zapůsobilo, neboť Hasana el-Maka zmiňuje v knize ještě několikrát, a to i s odstupem několika let.

Během pochodu se učí, jak má zacházet s velbloudy, jak o ně při dlouhé cestě pečovat a jak je ošetřovat. Mezi ním a Hasanem vzniká osobní pouto. Hasan je mu oporou ve chvílích, kdy je na pokraji fyzických sil. *Hasan hledá společnost – u mě. Jaká to útěcha vzhledem k mému stavu. Je jedno, kam Hasana v noci posadím, se spoutanýma předníma nohama se plazí skrze stádo, a tak si vykoleduje nejedno kousnutí. Když je konečně u cíle, uvelebí se těsně vedle mého spacáku. Někdy se stává, že mi jemně položí na prsa svoji těžkou hlavu a očichává mi ušní lalůčky. Takhle mě někdy v noci probouzí. Já ho pak chvíli drbu, pozoruji jeho hlavu a hvězdnou oblohu. Hasanovi se také líbí ty tiché noci. Spí málo, zabývá se sám sebou a svým okolím a snaží se svými smysly proniknout temnotou. Jindy přežvykuje potravu, kterou zhltl před dlouhou dobou, a kterou teď vykousluje z nejhlubších zákoutí svého předžaludku. Mlaskání a žbluňkání mi dává pocit bezpečí a díky nim klidně podržimují vedle jeho obrovského těla.*⁵⁵ Když karavana o měsíc později doráží do cíle, který pro Hasana znamená smrt, nedokáže to Bergmann dopustit. Odkupuje Hasana a zachraňuje mu tím život. Právě Hasan je později jedním ze čtyř velbloudů, kteří Bergmanna doprovází i na jeho druhé karavanní cestě.

⁵⁴ Je město nacházející se v centrální části Súdánu. Město je administrativním centrem státu Západní Kordofán. En-Nahúd má důležitou strategickou polohu, protože se nachází na křižovatce obchodních cest mezi Súdánem a Středoafričskou republikou. Město má také význam pro místní ekonomiku díky těžbě zlata, stříbra a mědi v okolních horách, pozn. autora.

⁵⁵ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 65.

Vůdcem Karavany je muž jménem Abdalláh. Ten se ze začátku staví k Bergmanovi odmítavě. Je na něj přísný, nebere ohledy na jeho nezkušenost a zesměšňuje jej. V průběhu pochodu si k sobě však nacházejí cestu. Abdalláh předává Bergmannovi cenné zkušenosti a vědomosti týkající se pouště a povahy karavan. Karavana má totiž své posvátné rituály a pravidla, která zajišťují hladký průběh a bezpečí všech zúčastněných. Dále ho seznamuje s nepsanými „zákony pouště“, jedním z významných je například opravování *alamů*.⁵⁶ Bergmann z těchto zkušeností čerpá při svých následujících pochodech a mnohokrát na Abdalláha vzpomíná: *Každodenní rutina. Podobá se rituálu v Abdalláhově karavaně. Jak jsem se tehdy cítil omezený pravidly, a jak mi nyní připadají nezbytná!*⁵⁷

5. 2. 2 Na cestě ohnivým oceánem (Expedice do Džebel Uweinátu v zimě 1986/87)

Název této kapitoly *Na cestě ohnivým oceánem* můžeme chápat jako metaforu pro poušť. Tentokrát se do ní Bergmann vydává sám se čtyřmi velbloudy. Expedice začíná v Kháhiře a směřuje ke skalnímu masívu Džebel Uweinátu.⁵⁸ O této cestě autor v knize mluví jako o „zkoušce“, jelikož jde o velmi náročný pochod prázdným prostorem s minimálním počtem zdrojů vody. Navíc má Bergmann v plánu překročit nelegálně hranici z oázy Charga do Súdánu. Trasa, kterou si naplánoval, má čtyři tisíce kilometrů a zahrnuje dlouhé úseky bez vody, vyžaduje proto pečlivou přípravu

Bergmann nejprve vše propočítává do posledního litru vody a kila čiroku.⁵⁹ Činí tak s ohledem na vzdálenost jednotlivých studen a pastev pro velbloudy. Následně shání zdravé a fyzicky zdatné velbloudy. Vybere čtyři, a to Hasana, Atmu, Kambysése

⁵⁶ Na sebe navršené kameny a suť ve tvaru pyramidy. Slouží jako orientační bod, ukazatel karavanní cesty, pozn. autora.

⁵⁷ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduin: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 235.

⁵⁸ Jde o kruhové pohoří s velkolepým bohatstvím skalních obrazů a rytín. Je významné především díky svému geologickému složení, obsahuje totiž mnoho vzácných minerálů a křemencových artefaktů, které jsou staré až 12 000 let, pozn. autora.

⁵⁹ Luštěnina sloužící jako potrava pro velbloudy i autora samotného, připravuje se z ní čiroková kaše, pozn. autora.

a Iskandera. Mezi ně rovnoměrně rozděluje náklad, tedy veškeré zásoby vody, krmiva a věcí.

Na začátku expedice doprovází Carla jeho přítel Uwe. Oba brzy onemocní, a proto jsou nuceni v jejich prvním cíli, kterým je klášter sv. Antonína, strávit několik dní. Klášter sv. Antonína je historický klášter nacházející se v poušti nedaleko města Káhiry v Egyptě, spolu s nedalekým klášterem sv. Pavla patří k nejstarším na světě. Byl založen ve 4. století a pojmenován je po svatém Antonínovi, který byl prvním pouštním poustevníkem a vznikla o něm první legenda o poustevnictví.

Bergmann se o pouti k tomuto klášteru zmiňuje již na začátku knihy: *Během jednoho dlouhého a bolestného pobytu v nemocnici v důsledku přepadení jsem si přísahal, že jestli budu kdy schopn zase chodit, ze všeho nejdřív se vydám na pouť cestou svatého Antonína ke klášteru svatého Pavla v hornaté poušti na východ od Nilu.*⁶⁰ O pár let později rozjímá během svého pobytu v klášteře o životě sv. Antonína a minulosti tohoto místa: *V tento večer kolem mě jako ve zrychleném chodu proudí 1600 let, které uplynuly od působení svatého Antonína. U pramene v tomto klášteře byla poprvé zformulována zásada „modli se a pracuj“. Antonín, který byl tehdy již na prahu stáří, došel během dvaceti let své svobodně zvolené vězeňské existence k poznání, že tělesná nečinnost a neustálá recitace stále stejných výroků oslabují ducha.*⁶¹

Po šesti týdnech společného pochodu doráží na Ras Ghárib⁶², kde se Bergmann a Uwe loučí.

Ke stále nemocnému Bergmannovi se plánovaně připojuje jeho známý doktor Herbert. Bergmann brzy poznává, že tato volba doprovodu nebyla šťastná. S Herbertem nesdílí stejné představy o cestě, a dokonce zabloudí po tom, co se Herbert ujme navigace. Jejich vztah se postupně zhoršuje, nakonec Herbert předčasně opouští Bergmanna

⁶⁰ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 14.

⁶¹ Tamtéž, str. 143.

⁶² Ropné pole v Egyptě, nacházející se zhruba 200 km jihozápadně od města Hurghada, na pobřeží Rudého moře, pozn. autora.

v Hadžar Šejch Salímu.⁶³ Bergmann vnímá náhlou samotu pozitivně a vyrazí opět na cestu.

Skutečnost že je Bergmann po zbytek této expedice sám (jen s velbloudy), mu dává prostor pro první hlubší kontemplace. Jedna z významných přichází právě v momentu, kdy se Bergmann vydává o samotě na cestu pouští. V knize její průběh ztvárnil pomocí oslavné básně rozebírané v kapitole 4.3.1.

Když Bergmann se svou karavanou doputuje na východní břeh úbočí Chargy, má před sebou výběžky duny Abú Muharik.⁶⁴ Přichází do vesnice, kde napájí zvířata a potkává malého chlapce s oslem. Ten ho zve ke svému otci domů. Bergmann nabídku přijme a seznamuje se s Abdelhamídem. V jeho domě stráví několik dní, obyvatelé vesnice jsou pohostinní. Bergmann od nich dostává nabídku, aby se zúčastnil solné karavany, ale jeho zdravotní stav mu to nedovoluje a vesnici opouští. Seznamuje se však s trasou i časovým plánem solné karavany pro případ, že bys k ní chtěl v jejím průběhu připojit.

Protože Iskander onemocní a není již téměř schopen cesty a protože Bergmann na tom není o nic lépe, rozhodne se pro zastávku u svého přítele, německého inženýra Bohnbergera. Od něj se vydává autobusem do Káhiry, aby navštívil lékaře. Tem mu diagnostikuje *amebiázu*⁶⁵ a předepisuje antibiotika. Bergmannův několikátýdenní pochod klidnou pouští se v Káhiře dostává do kontrastu s atmosférou velkoměsta, což ho vede k úvahám. *To není můj svět, svět kramářských duší a jejich sympatizantů; postav, které v tiché dohodě pracují odděleně, a je-li to lukrativní, společně, na vykořevení existence, pustoší naši planetu a zaplavují ji s bezútešnou jednotvárností. Držet se mimo sítě vysokých nároků, pohybovat se daleko od oblíbených míst všech, kteří se zasekli a ztroskotali v začarovaném kruhu komfortu; těch, kteří se obloukem vyhýbají tomu, co*

⁶³ Jelikož se Hadžar Šejch Salím nenachází v egyptské poušti, nýbrž na hranici mezi Ománem a Spojenými arabskými emiráty (tedy na místě, kterým Bergmann vůbec neputoval), došlo pravděpodobně k nedorozumění v pojmenování nebo k chybě v překladu. S větší pravděpodobností došli Bergmann s Herbertem do Hádžar Šejku, což je horský masiv východně od města Asuán v jižním Egyptě, pozn. autora.

⁶⁴ Nejdelší dunový útvar v Egyptě, nacházející se kousek od oázy Dachla v Západní poušti, pozn. autora.

⁶⁵ Jde o parazitní onemocnění rozšířené po celém světě, zejména v rozvojových zemích. Jeho projevy jsou akutní střevní infekce, průjemy, zvracení, horečka aj., pozn. autora.

není potřebné a užitečné a kteří horlivě vytěsňují, jak málo potřebuje lidský tvor sám o sobě pro svou cestu životem. Zaměstnané výrazy tady, zmučené támhle. Tak vypadají obličej, tak vypadá západní člověk rozštěpený mezi pracovní dobou a volným časem. Krátký výlet do jiného světa. Je načase vrátit se do toho mého.⁶⁶

Bergmann je nucen na pár dní karavanu přerušit, dokud se necítí lépe. Poté, plný nových sil, znovu vyráží na cestu. Jeho další zastávkou jsou trosky chrámu Ajn Amúr. Zde se zdrží nečekaně dlouho, chrámem i jeho okolím je fascinován. Několik dní místo zkoumá a polemizuje nad jeho historií, podklady pro jeho úvahy mu jsou nejrůznější cestopisy a historické vědomosti. Na základě mapování místa a nejrůznějších propočtů dochází k závěru, že Ajn Amúr mohl být kdysi jedním z „ostrovů blaženosti.“⁶⁷ Naráží také na mnoho skalních maleb a rytin a zhotovuje jejich inventář.

Bergmann se od chrámu vydává na východ. Prochází opuštěnou pouštní oázou Umm Dabadíb, v níž se nachází římská pevnost. Bergmann je již téměř zdravý, avšak Iskanderův stav se zhoršuje. Pokračují směrem k chrámu v Hibisu. Když mu do něj hlídač dovolí vstoupit, přibližuje nám Bergmann historii tohoto posvátného místa: *Chrámy a antické město Hibis kdysi ležely na břehu jezera, po němž klouzaly posvátné bárky k chrámu. O velikosti vodní plochy již nelze zjistit nic přesného. (...). Větší část svatyně je zasvěcena současně bohu Amun-Reovi a Osiridovi. Byla zbudována mezi lety 660 a 565 před Kristem. Výzdobu nechal dokončit Dareios I. okolo roku 500 před Kristem. O 150 let později rozšířil stavbu Nachtnebef II. o portál. Hieroglyfické texty umístěné na stěnách svatyně informují o vybavení stavby. Portály byly obloženy dřevem z libyjských akácií. Bronzové kování pocházelo z Asie. Nic z toho se nedochovalo. Je zde znázorněno asi 500 božstev. Toto matoucí bohatství je součástí záhady, která chrám obklopuje ještě dnes.⁶⁸* Po návštěvě chrámu se vydávají na několikahodinový pochod zpět k Abdelhamídovu domu. Bergmann se rozhodne darovat Abdelhámídovi Iskandera, pokračování v cestě by pro velblouda totiž mohlo znamenat smrt. Na oplátku dostává vydatné krmění pro velbloudy. Poté se opět vydává na cestu. Překračuje nelegálně súdánskou hranici a vydává se přes kamenité náhorní plošiny východně od Dharbu

⁶⁶ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 171.

⁶⁷ Tak Řekové označovali oázy v egyptské Západní poušti, pozn. autora.

⁶⁸ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 201.

oblastí, která je obtížně sjízdná pro motorizované hlídky Egyptanů. V poušti náhodou potkává solnou karavanu, jejíž členy zná. Jde o muže z vesnice, ve které zanechal Iskandera. Přidává se ke karavaně a nějakou chvíli putuje s ní. *Jsem uchvácený; přemožený pocitem, že mě opět přijali do karavany; že mám útočiště v nepřehlédnutelném množství nádherných zvířecích těl.*⁶⁹

Po několika dnech solnou karavanu opouští a vydává se sám dál do Súdánu, směřuje k hoře Burg et-Tujúr, zde si potřebuje doplnit zásoby vody. Na základě vědeckých zpráv amerického badatele Vance Haynese by se právě na této hoře mělo skrývat sedm kanystrů naplněných vodou z doby 2. světové války. Bergmann kanystry opravdu nachází a umožňuje mu to 365 kilometrů dlouhou cestu k Uweinátu a odtud 650 kilometrů do Bír Abú Minkáru. Jde tedy o přes tisíc kilometrů dlouhou trasu bez vody. V druhé části cesty jej v Abbú Ballás zastavuje hlídka egyptských vojáků. Normálním postupem z jejich strany by bylo zabití velbloudů a znemožnění další cesty. Po dlouhých debatách a také na základě obdivu, který vojáci chovají vůči Bergmannově pouti, jej však pouští dál.

V závěrečné části Bergmannovy druhé expedice sní velbloud Kabyés jedovaté plody dýně. Bergmann se ze všech sil snaží dostat včas do civilizace a poté vyrazí do Kháhiry k veterináři. Je však už příliš pozdě a velbloud umírá. Bergmann nechce svou pouť ukončit touto smutnou událostí, rozhodne se proto ještě pro cestu do Síwy. *A přestože jsem určitě byl dostatečně dlouho sám v poušti, znovu ve mně klíčí touha po tiché, širé krajině.*⁷⁰

Kolísave počasí a velké výkyvy teplot mu však pochod do Síwy znemožní, proto se vydává na zpáteční cestu do Farfáry, kde svůj pochod definitivně zakončuje.

5. 2. 3 Cesta hliněných džbánů (Záhada Abú Ballás. Moje expedice na jaře 1999 a v zimě 1999/2000)

Třetí kapitola zachycuje dvě autorovy expedice, které se odehrávají o třináct let později.

⁶⁹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 260.

⁷⁰ Tamtéž, str. 356.

První z nich směřuje do Abú Ballás. Tam se Bergmann vydává, aby se pokusil vyřešit záhadu nalezených hliněných džbánů. Konkrétně se snaží zjistit, jak bylo toto skladiště džbánů zásobováno vodou. O to se již dříve pokusili jiní výzkumníci, v jejichž stopách Bergmann kráčí, například Rohlf, Harding King, nebo Theodor Monod. Zároveň chce Bergmann potvrdit svoji teorii o tom, že obchodní karavany ve starověkém Egyptě procházely pouští s osly, nikoli s velbloudy, a to i na velké vzdálenosti.

Na cestu Bergmann vyráží v lednu 1999. Společníkem mu má být jeho přítel Muhamed. Doprovází je tentokrát čtyři velbloudi, a to Fatima, Amúr, Muškát a Rašíd. Nemocný Muhamed opouští Bergmanna hned na začátku výpravy a ten tak zůstává se zvířaty sám.

Po pouhých dvou dnech nalézá nečekaně Bergmann nejen skladiště starých džbánů, ale i kamennou destičku s hieroglyfy: *A pak se mi zastaví dech. Stojím mezi dvěma skalními vršky a pohlížím na hromadu hliněných džbánů, které jsou zčásti ještě zcela zachovalé.*⁷¹ Jelikož s sebou poprvé nese i GPS, zaznamenává do ní místo nálezu.

Protože nejsou velbloudi trénováni na tak dlouhé pochody, má Bergmann po několika málo „zkušebních“ dnech cesty domluvené, že mu Muhamed s Gamalem na smluvené místo doveze krmivo a další zásoby vody, přičemž si kvůli velké spotřebě vody domlouvají další setkání na 11. března. Během napájení zvířat diskutují o tom, jak daleko je Abú Ballás. Cedula ukazuje 210 kilometrů, dohadují se, že tento údaj nesouhlasí, načež Bergmann říká: *Kilometry jsou mi jedno, pro mě je důležitá vzdálenost ve dnech.*⁷² A Gamal mu odpovídá *Carlo, ty jsi prostě pravý beduín.*⁷³ Právě v této chvíli je tedy Bergmann poprvé nazván „beduínem“.

Po třech týdnech pochodu začíná Bergmannovi docházet, že se Abú-Ballás stává nedosažitelným cílem. Velbloudi jsou vyčerpaní, náklad je pro ně příliš těžký a nejsou zvyklí na dlouhé pochody pouští. Založí proto skladiště a část nákladu zahrabe do písku. Rozhodne se také, že nepůjde až do Abú-Ballás, ale pokusí se vystopovat oslí stezku.

⁷¹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 373.

⁷² Tamtéž, str. 376.

⁷³ Tamtéž, str. 376.

Po několika dnech mapování, studování cestopisů zmíněných výzkumníků a odhadování, nachází Bergmann 5. března 1999 v Bír Abú Mínkár⁷⁴ stopy starověké oslí stezky a také 39 džbánů přibližně z roku 1230 př. Kr.⁷⁵ Po zaznamenání nálezů se vydává po stopách této oslí stezky a postupně nachází další starověké skladiště džbánů v zaniklé osadě a také skalní rytiny.

11. března se setkává s Muhamedem a Gamalem na smluveném místě, doplňuje zásoby a vydává se zpět na stezku, aby podruhé prohledal místa, na nichž sešli z cesty. Na základě dalších nálezů střepů na nejrůznějších místech se Bergmannovi podaří oslí stezku z Mrj do Muhattat Ja'qúb popsat metr po metru a zároveň tak dokázat jeho domněnku, že po této dlouhé cestě, která vedla skrze celou poušť, se kdysi chodilo s osly. 24. března 1999 doráží do cíle.

Bergmann po svém návratu prodává právo na první zveřejnění příběhu z expedice časopisu GEO, tím získává finance na zajištění další výpravy naplánované na zimu 1999/2000. Přesvědčí skupinu odborníků, aby s ním jeli do pouště posoudit jeho nálezy. To se uskuteční 13. listopadu 1999. Po několika dnech práce a zkoumání je zajištěn odvoz veškeré nalezené keramiky, Bergmann své objevy přenechává ke zpracování odborníkům a vrací se zpět do svého domu.

8. ledna 2000 se Bergmann vydává na poslední, dvouměsíční expedici popsanou v této knize. Jeho cílem je najít 320 km dlouhou antickou karavanní cestu z Dachly do Abú Ballás a zpět. Dalším cílem je vypátrat *rozložení nákladu, které dávným obyvatelům umožňovalo cestovat 160 kilometrů do Abú Ballás, uložit tam vodu a potom bez ztrát na lidech a na zvířatech zase dojít do Dachly.*⁷⁶

Doprovází ho opět pouze čtyři velbloudi: Fátima, Amúr, Maqfí a Rašíd. Po pár dnech pochodu naráží na stopy hledané stezky a díky nálezů dvaceti sedmi džbánů je schopen ji začít mapovat. Probíhá zde pouštní rallye závod. Jelikož má v místě závodu skladiště zásob, je nucen zde strávit čtyři dny, dokud závod neskončí.

⁷⁴ Jde o rozsáhlé archeologické naleziště v lybijské poušti v západní části Egypta. Byly zde objeveny pozůstatky domů, chrámů, lázní, obchodů a dalších budov, stejně jako velké množství keramiky, skla a jiných předmětů, pozn. autora.

⁷⁵ tzv. *ramessovské období*, Nová říše, pozn. autora.

⁷⁶ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 416.

26. ledna vyráží karavana s doplněnými zásobami směrem na Gilf Kebír⁷⁷. Bergmann pokračuje v mapování stezky, ale přichází komplikace. Zvířata, zejména samci, se začínají častěji plašit a utíkat, proto zůstává karavana až do 6. února na jednom místě.

Poté vyráží Bergmann znovu na cestu a za několik dní nachází další velké skladiště džbánů.

Pokud by se Bergmannovi nepodařilo do 7. února telefonicky zajistit další přísun vody, aby napojil zvířata, byl by nucen se vydat na zpáteční cestu. K tomu naštěstí nedojde. Po krátkém pochodu od skladu džbánů se setkává se svými přáteli a zaměstnanci časopisu GEO, kteří mu pickupy dováží zásoby. Poté se vydává mapovat zbytek karavanní cesty. 18. února se s nimi opět setkává. Jak sám píše, cíle své expedice splnil: *Průběh úseku trasy staré celá tisíciletí je rozluštěn – od střepů u vyústění Vádi el-Mafúh⁷⁸ až k Muhattat el-Askeri.⁷⁹*

Celkově Bergmann na této expedici zmapoval 320 km dlouhou starověkou stezku Abu Ballás, a to od jejího začátku v Dachle, až po západní okraje náhorní plošiny Gilf Kebír. Během své cesty narazil nejen na dvě velká skladiště džbánů, ale i na několik hrnčířských ploch a vodních stanic.

5. 2. 4 Bergmannovy archeologické nálezy

Díky tomu, že Bergmann putuje převážně pěšky a často se vydává po stopách zaniklých antických karavanních cest, učiní v průběhu knihy mnoho objevů, a to jak menších, tak významnějších. Od nejrůznějších rytin ve skalních stěnách či petroglyfů, přes antická skladiště džbánů na vodu, až po krápníkovou jeskyni. Všechny nálezy podrobně zaznamenává. Svou pozornost věnuje také zkoumání vlivu klimatických změn na pouštní ekosystémy.

⁷⁷ Náhorní plošina na trase Abú Ballás, pozn. autora.

⁷⁸ Je 22 kilometrů dlouhé údolí, které se nachází v západní části egyptské pouště. V období starověkého Egypta bylo významnou obchodní cestou, pozn. autora.

⁷⁹ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 451.

První menší nálezy učiní Bergmann během druhé kapitoly, jde například o neoliticke artefakty (korálky z pštroší skořápky, hrot šípu) nebo o skalní rytiny či střepey džbánů. V rámci druhé kapitoly se Bergmann také zmiňuje o roce 1988, ve kterém znovu objevil dvě krápníkové jeskyně. Na rozdíl od předchozích výzkumníků je však zkoumal podrobněji, díky čemuž objevil na jejich stěnách petroglyfy: *Znovu jsem našel jediné dvě krápníkové jeskyně na Saahaře a v jedné z nich jsem na stalagmitu objevil petroglyfy z doby kamenné – artefakty, o které se Gerhard Rohlfs a jeho průvodci v zimě roku 1873 takřkajíc otřeli ramenem, aniž by si jich povšimli.*⁸⁰

Nevýznamnější objevy učinil Bergmann v průběhu třetí expedice a jsou blíže přiblíženy v předchozí kapitole.

5. 3 Poušť jako místo k putování v knize Poslední beduín

Bergmann započal svoje výpravy do pouště zejména kvůli vědeckému a historickému bádání. Brzy však pocítil, co hlubšího, nadsmyslového pouštní putování skýtá. V rozhovoru Na Plovárně řekl: *Dříve jsem byl silný ateista. Můj kritický postoj byl vyvolán tím, jak se církev v Evropě projevovala. V poušti však člověk pocítí, že něco přece jen existuje.*⁸¹

Zdá se, že tyto aspekty pouštního putování se postupem času stávají pro Bergmanna významnějšími, jelikož líčení vnitřního prožívání putování v průběhu knihy přibývá. Proto se mu v následujících kapitolách budeme věnovat podrobněji.

5. 3. 1 Kontemplace

Filozofický slovník definuje kontemplaci jako: *Kontemplace (n. Kontemplation, f., a. contemplation), zření, rozjímání, klidné pozorování, ponoření se v sebe, aby se poznalo*

⁸⁰ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 255.

⁸¹ BERGMANN, Carlo, egyptolog a spisovatel [ústní sdělení]. *Na plovárně*, 2003.

*a cítilo božství. Předmětem mystické k. je Bůh, lidská duše a v širším smyslu i mravní pravdy.*⁸²

Kontemplaci tedy můžeme chápat dvojitým způsobem. Kontempace mystická je vrcholem dlouhých, soustředěných modliteb. Jejím předmětem je zejména Bůh a jeho přímé poznání. Velcí renesanční mystikové jako Ignác z Loyolly či Terezie z Avilly popisují v souvislosti s kontemplacemi i silné extatické stavy, Terezie z Avilly je ve svých spisech člení do čtyř stupňů „Vzestupu duše“. U nejvyšších stupňů hovoří o ponoření se v Boha, pohybu paměti a představivosti mimo tělo nebo o ztrátě vědomí přebývání v těle.

Druhým pohledem můžeme kontemplaci chápat jako soustředěné, hlubinné rozjímání, pohroužení se do sebe sama. Směřuje k hlubšímu nahlédnutí a zážitkům plného bytí, odehrávajících se i v prostoru mimo tělo.

Kontempace, které nám popisuje Bergmann, v sobě nesou prvky obou těchto pojetí. Rovněž hovoří o extatických stavech a zážitcích plného bytí, kterým předchází dlouhá a soustředěná činnost. Tyto stavy však nevyvolává cíleně a úmyslně, přicházejí k němu na základě podmínek a okolností jeho putování.

Začínají obvykle dvěma způsoby. Někdy jim předchází dlouhé a soustředěné pozorování téměř neměnné pouštní krajiny:

*Krajina je prostá jakéhokoliv poutače. Vitr fouká a obklopuje mě osamělostí. Člověk sám se sebou. V takovýchto oblastech je redukován na svoji velikost. Šumění dalek. Nastává, když ze mě padá všechno nepřírozené a všechny ty malé kompromisy a když z této redukce začne proudit já, když vyráží k dalekým, světlým břehům; když s každým nadechnutím expanduje s plným vědomím – hluboko do šťastných stavů extáze.*⁸³

Často jsou tyto prožitky spojeny s velbloudy. Těm Bergmann po cestě zpívá beduínské poháněčské písně, které přizpůsobuje rytmu jejich chůze. Rytmus chůze, zdá se, přizpůsobují i velbloudi jeho zpěvu. Bergmann si tohoto propojení všímá a soustředí

⁸² KRATOCHVIL, Josef, Karel ČERNOCKÝ a Otakar CHARVÁT. *Filozofický slovník*, str. 238.

⁸³ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 154.

se na něj. Proniká do rytmu karavany jako celku, noří se do něj, a to v něm vyvolává kontemplativní stavy: *Jdu potom jako v transu; jsem jeden rytmus; pohupuji se; jsem taktem mnoha, kteří spolu splývají v karavaně; frekvence, které se vyhupují vysoko do štěstí. Někdy celé hodiny. Naprosto se ztrácím v nekonečné radosti. Dokud opět nezíská převahu vnější svět a navyklé obrazy a dokud se rytmus nezhroutí.*⁸⁴

5. 3. 2 Svoboda

Pojem svoboda je velmi abstraktní a lze jej chápat mnoha způsoby. *Ve smyslu filosofickém je svoboda metafysickým pojmem, kterým míněno je předurčování úmyslů a jednání samostatnou podstatou duševní (viz „vůle“).*⁸⁵ Pro vymezení pojmu svoboda co nejdůležitěji pro kontext naší práce budeme vycházet zejména z jejího rozdělení na svobodu vnitřní a vnější, které vymezila Hannah Arendtová ve svém díle *Mezi minulostí a budoucností*.

Svobodu vnější není téměř možné oddělit od politiky. *Zcela prakticky dává prostor svobodnému jednání ve sdíleném politickém prostoru a přitom může být jasně ohraničena zákonem. Je možné poměrně snadno ověřit, jestli a v jaké míře v určité oblasti existuje – jestliže kupříkladu v některém státě musí veškeré tiskoviny projít cenzorským úřadem, řekneme, že zde chybí svoboda slova.*⁸⁶ Přičemž *V politickém smyslu se svobody týkají různých oblastí (svoboda pohybu, svoboda projevu, svědomí, myšlení, náboženství).*⁸⁷

Naproti tomu svoboda vnitřní je hůře uchopitelná. V podstatě stojí v protikladu vůči svobodě vnější. *Hovoříme o niterném prostoru, do něhož mohou lidé uprchnout před domucováním zvnějšku a cítit se zde svobodnými. Vnitřní citění zůstává bez vnějších projevů, a je tudíž samozřejmě politicky irelevantní.*⁸⁸

⁸⁴ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 154.

⁸⁵ KRATOCHVIL, Josef, Karel ČERNOCKÝ a Otakar CHARVÁT. *Filozofický slovník*, str. 538.

⁸⁶ ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*, str. 131.

⁸⁷ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*, str. 292.

⁸⁸ ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*, str. 131.

O vnitřní svobodě rozmlouvá ve svých *Rozpravách* již Epiktétos. Zdůrazňuje, že svoboda je pro člověka nejvyšší hodnotou a že *nejvyšším dobrem je přinejmenším svoboda vnitřní, zcela oproštěná od vnějších okolností.*⁸⁹

Podobně svobodu rozděluje ve svém díle *Skeptická etika* i Wilhelm Weischedel, a to na svobodu jednání a svobodu vůle. *Oba dva druhy svobody podle Weischedela jsou ve vzájemném vztahu, a pokud je jedna z nich naplněna částečně, je i svoboda člověka neúplná.*⁹⁰ S jednáním spojuje svobodu i Hannah Arendtová, která říká, že *být svoboděn a jednat je totéž.*⁹¹

Absolutní svobodu tedy můžeme chápat jako stav, kdy jsou obě složky svobody ve vzájemném vztahu a souladu, a to ať už se jedná o svobodu vnitřní a vnější, nebo o svobodu jednání a svobodu vůle.

Bergmann nachází absolutní svobodu v pouštním putování. Spiritualitou pouště a jejím vztahem vůči svobodě se zabývali již „pouštní otcové“. Jedním z prvních byl například Evagrius, který ve svém díle *Praktický traktát* či *Monachos* vysvětluje jádro své asketické zkušenosti, cestu mnicha (*praktiké*) k vnitřní svobodě (*apatheia*), rozvinutí lásky (*agapé*) a k hlubokému poznání (*gnósis*). Dalším z pouštních otců byl například již zmíněný sv. Antonín

U Bergmanna jde na jedné straně o samotný prostor pouště, zejména o její rozlehlost: *V této dálavě je pro mě svoboda hmatatelná. Zde ji lze žít; zde, v tomto prázdném prostoru, který je tak citelně naplněn nekonečnem*⁹².

Na straně druhé spojuje stejně jako Arendtová nebo Weischedel svobodu s jednáním, konkrétně právě s putováním. Zaujímá stanovisko, že *osvobození a svoboda – rodí se v pohybu, v procházení přírodou.*⁹³ Odkazuje na Nietzscheho putování a nazývá jej svobodným: *A jediný návod k této hře vymyslel někdo, kdo byl svobodný. Přesto zůstal*

⁸⁹ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*, str. 70.

⁹⁰ ZACHOVÁ, Eliška. *Problém svobody a odpovědnosti v díle Hannah Arendtové*, str. 43.

⁹¹ ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*, str. 137.

⁹² BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 86.

⁹³ Tamtéž, str. 242.

otrokem své vůle – osamělý Nietzsche. Jako poutník procházel zastaveními na své obtížné pouti a propadal hluboko do podstaty řeči.⁹⁴ Cituje v této souvislosti i Rousseaua, s jehož chápáním svobody v díle *Vyznání* se ztotožňuje: ...*pouštěl jsem se na jezero. Okamžik, kdy jsem se odpoutával od břehu, mi působil takovou radost, až jsem se chvěl; nemohu říci ani dobře pochopit, jakou to mělo příčinu, leda že jsem si tajně blahopřál, že se tak ocitám mimo dosah zlých lidí.*⁹⁵ Bergmann tento úryvek komentuje slovy: *přiznává zestárlý Rousseau, sklíčený ranami osudu, ve svém Vyznání a sděluje mi tím více než všechno to, co bylo dáno na papír o tématu svobody.*⁹⁶

5. 3. 3 Ticho

Ticho můžeme jak z pohledu člověka jako jedince, tak z pohledu filozofie vnímat různými způsoby. *Může být paradoxním výrazem toho, co je na člověku nelidského: na jedné straně je to především «ticho nepojmenovatelného» (Grimaldi) a nesdělitelného - to charakterizuje choromyslnost - a na druhé straně «ticho» násilného jednání, které je neslučitelné s vědomím a s logikou. Takové jednání uvrhne každého, kdo se mu oddává, do světa, v němž řeč už nemůže mít místo. Ticho se tak stává zdržením se jakékoli komunikace s ostatními lidmi (E. Weil).*⁹⁷

Prožitek ticha může být i pozitivní. *Za metafyzickou zkušeností ticha, z něhož eventuálně plyne úzkost - «ticho nekonečného vesmíru mě děsí» (Pascal) - je třeba vzít v potaz vnitřní a obohacující zkušenost ticha. Ticha spojeného s modlitbou, s asketismem, se samotou...*⁹⁸ Zde se znovu nabízí odkázat na renesanční mystiky, pro které ticho představovalo cestu k setkání s Bohem. Mystikové si uvědomovali hodnotu ticha a stalo se základem pro jejich duchovní učení. O tom svědčí například dílo Ignáce z Loyoly *Exercicie*, které představuje měsíční sérii duchovních cvičení probíhajících v tichu. O tichu rozmlouvá i Angelus Silesius v díle *Poutník cherubínský*. Verš číslo 100 nese název *To nejvyšší je být tichý* a Angelus v něm uvádí, že: *Je chvályhodný čin, leč modlitba*

⁹⁴ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 241.

⁹⁵ ROSSEAU, Jean-Jacques a Luděk KULT. *Vyznání*, str. 629.

⁹⁶ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 241.

⁹⁷ DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*, str. 301.

⁹⁸ Tamtéž, str. 302.

*jde výše, a vůbec nejvyšší je před Bohem dlít tiše.*⁹⁹ Dále hovoří o tichu vlastní duše, jehož dosažení znamená pro člověka zrození Boha uvnitř sebe samého: *Až ztichne duše tvá a v nitru vzejde noc, Bůh v tobě zrodí se a obnoví svou moc.*¹⁰⁰

Ticho, o kterém hovoří Bergmann v *Posledním beduínovi*, je ticho pouštní. Rozepisují se o něm i již zmiňovaní autoři. Například Exupéry v *Dopisu rukojmímu*: *Bývá tam ticho míru, když jsou kameny smířeny, když večer přinese svěžest a když člověku připadá, že zakotvil se skasanými plachtami a v klidném přístavu. Bývá tam ticho poledne, kdy slunce zastaví myšlenky i pohyb. Bývá i klamné ticho, když vítr od severu ochabne a mračna hmyzu vyrvaná jako pel oázám v nitru pouště ohlašují bouři od východu, přinášející písek. Drásavé ticho, když v noci zatajíš dech a nasloucháš. Teskné ticho, když si vzpomeneš na ty, jež máš rád.*¹⁰¹ nebo Paulo Coelho v *Achymistovi*, kde hlavní hrdina hledá odpovědi na své otázky v tichu pouště.

Zmiňuje se o něm i Vilém Němec v knize *V moci pouště: Zde nastalo ticho, velebné ticho, jemuž nikde na světě nenajdeš rovného – ticho v poušti.*¹⁰²

Ve světě hluku je snadné podcenit sílu ticha, které může být základem pro hlubší pochopení sebe sama, světa, Boha. Pokud poutník naslouchá tajemnému tichu pouštní krajiny, může utišit jeho vlastní já a nabízí mu prostor pro úvahy nebo pro transformaci jeho osobnosti. Pro Bergmanna je pouštní ticho pozitivní zkušeností. Mluví o něm jako o něčem, co určuje jeho život: *Bezčasí. Zakouším ticho a mlčení. Opět určují můj život. Je to, jako když si člověk zhluboka oddechne potom, co z něj spadla velká zátěž.*¹⁰³ Druhou kapitolu uvádí citátem Antoine de Saint-Exupéryho, na jehož konci je psáno: *Tesaři je platem za jeho práci lesk prken, která ohladil. Pro jiného je to ticho pouště.*¹⁰⁴

Objevují se zde však i chvíle, kdy je ticho pouště pro Bergmanna skličující. Je tomu tak například, když se nemůže zorientovat v písečné mlze: *Každým krokem tápeme čím*

⁹⁹ SILESIUS, Angelus a Miroslav MATOUŠ. *Cherubský poutník*, str. 257.

¹⁰⁰ Tamtéž, str. 287.

¹⁰¹ SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Kurýr na jih: Noční let; Válečný pilot; Dopis rukojmímu*, str. 260.

¹⁰² NĚMEC, Vilém. *V moci pouště: kniha lovů a dobrodružství*, str. 49.

¹⁰³ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 122.

¹⁰⁴ Tamtéž, str. 108.

*dál hlouběji do nejistoty. Pohled stále znovu upřený do mapy, dalekohled a kompas před očima. Tvrdý boj v absolutním tichu.*¹⁰⁵

5. 3. 4 Samota

Poušť je rozlehlým a pustým místem, samota je tedy přirozeně její nedílnou součástí a nemíjí žádného z pouštních poutníků. Často je pro ně touha po samotě hlavním motivem k vydání se do pouště, která pro ně představuje ideální místo, dokonce samotné slovo „poušť“ pochází z latinského *desertum*, které je překladem řeckého *erēmos* a znamená prázdnotu nebo samotu, či místo poutníků.¹⁰⁶ Jinak tomu není ani u Bergmanna, který popisuje jako jeden z důvodů jeho výprav do pouště *potřebu stáhnout se čas od času pryč z lidského mraveniště milionové metropole na Nilu, z věčného troubení a dopravních zácp.*¹⁰⁷

Zkušenost samoty může být v poušti pro poutníka pozitivní i negativní. Nepříznivým zážitkem můžou být příznaky tzv. sensorické deprivace, která je způsobena nedostatkem podnětů, na které se může mysl v poušti zaměřit. Jsou jimi například smyslové iluze, úzkosti nebo zkreslené vnímání času. Některé příznaky potkávají rovněž Bergmanna. Při dlouhém putování neměnnou krajinou, při kterém však stále musí udržovat směr, zažívá zkreslené vnímání a smyslové iluze: *Tápat vpřed, namáhavý proces pro smysly, které hledají oporu, a když ji nemohou nalézt, začínají tančit a vrátorat. V určitém okamžiku se vnímání ztrácí v rozplývajících se hranicích mezi nebem a zemí. Mám poruchy rovnováhy. Jako by karavana zapadla do běloby třpytivého sněhu bez horizontu.*¹⁰⁸ Několikrát během své pouti popisuje také rozdílné vnímání plynutí času v poušti, či dokonce bezčasí: *...den uplývá v bezčasí; Procházíme krajinou, která se proto, že se tak málo mění, jeví jako zcela bezčasá.*¹⁰⁹ Úzkosti však Bergmannovi osamělé putování pouští nezpůsobuje, naopak o nich hovoří pouze ve chvílích, kdy se po

¹⁰⁵ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 299.

¹⁰⁶ TYNAN, Aidan. *The Desert in Modern Literature and Philosophy: Wasteland Aesthetics*, str. 22.

¹⁰⁷ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 10.

¹⁰⁸ Tamtéž, str. 302.

¹⁰⁹ Tamtéž, str. 319.

dlouhé době vrací do civilizace a uzavřeného prostoru: *Stísnující úzkost mezi rozervanými tapetami.*¹¹⁰

Můžeme tedy říct, že jediné negativní aspekty pouštní samoty jsou u Bergmanna ty výše zmíněné, jinak se o ní zmiňuje vždy kladně: *...v okruhu 200 kilometrů není ani živáčka. Zmocnila se mě nespoutaná radost. Studený vítr mě zbavuje všech hranic, katapultuje mě do bezmeznosti a nechává mě, osamělého poutníka, slavit pobyt venku.*¹¹¹ Dokonce o ní mluví jako o cestě ke svobodě: *Svobodu, kterou hledám, mi dá teprve samota.*¹¹²

Samota v něm také vyvolává významné duchovní prožitky. Patří mezi ně zejména směřování mysli do centra jeho osobnosti, *někam tam, kde Komenský hledal „hlubinu bezpečnosti“* či *„ráj srdce“*¹¹³. Bergmann o poušti mluví jako o *radostné dráze k jeho nitru.*¹¹⁴ Pouštní samota mu také poskytuje prostor pro zásadní otázky, kterým *se právě nejlépe daří v tichu osamělosti.*¹¹⁵ Zamýšlí se nad svým osudem, nad touhou putovat a nikomu se nepodřizovat: *Zabývám se sám sebou a svým osudem. Co je to, co mě pohání ven? Ven do pouště. Je to chuť putovat? Je to žízeň po životě, který беру do vlastních rukou? Je to přání být podřízený pouze osudu, a nikoli lidem?*¹¹⁶

¹¹⁰ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 169.

¹¹¹ Tamtéž, str. 397.

¹¹² Tamtéž, str. 90.

¹¹³ BEDNÁŘ, Miloš. Zkušenost pouště. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*, str. 21.

¹¹⁴ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 147.

¹¹⁵ BEDNÁŘ, Miloš. Zkušenost pouště. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*, str. 21.

¹¹⁶ BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*, str. 216

Závěr

V mé práci jsem se zaměřila na dílo Carla Bergmanna *Poslední beduín*. V souladu s jejími cíli jsem věnovala první kapitulu autorovi této knihy, dále jsem vysvětlila klíčové pojmy důležité pro pochopení díla a provedla analýzu knihy z hlediska jazykového, kompozičního a dějového. Poté jsem se zaměřila na motiv pouštního putování v dílech vybraných autorů.

S odstupem času ovšem považuji za nejvýznamnější kapitolu tu poslední, která se věnuje pouštnímu putování a jeho významu v životě autora. Věnovala jsem se zejména vnitřním prožitkům autora, jež jsou v díle často popisovány. Následně jsem je analyzovala a srovnávala jejich prožívání ze strany autora s tím, jak je popisuje odborná literatura.

Práce mi umožnila pochopit dané dílo v mnohem širších souvislostech a motivovala mě k seznámení se s dalšími autory a díly s podobnou tematikou. Domnívám se totiž, že by každý člověk v současném přetechnizovaném světě měl mít možnost z něj na chvíli uniknout do „svých zákoutí“, ať už se jedná o poušť nebo jiná místa v přírodě, která svou povahou nabízejí ticho, klid a svobodu.

Seznam použité literatury

1. ARENDT, Hannah. *Mezi minulostí a budoucností: osm cvičení v politickém myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2002. Politika a společnost. ISBN 80-85959-92-5.
2. BEDNÁŘ, Miloš. Zkušenost pouště. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. Olomouc, 2009, 6.(11), 21-22. ISSN 1214-603X
3. BEDNÁŘOVÁ, Hana. Mezi putováním a cestováním. *Gymnasion: časopis pro zážitkovou pedagogiku*. Olomouc, 2009, 6. (11), 2. ISSN 1214-603X.
4. BERGMANN, Carlo. *Poslední beduín: Mé karavany za tajemstvím pouště*. Praha: Malvern, 2018. ISBN 978-80-7530-138-3.
5. BOROVIČ, František, František TRÁVNÍČEK a Pavel VÁŠA. *Slovník jazyka českého*. Třetí, přepracované a doplněné vydání. Praha, 1946.
6. COELHO, Paulo. *Alchymista*. Přeložila Pavla LIDMILOVÁ. Praha: Argo, 2015. ISBN 978-80-257-1526-0.
7. DUROZOI, Gérard a André ROUSSEL. *Filozofický slovník*. Praha: EWA, 1994. ISBN 80-85764-07-5.
8. GALÁSKOVÁ, Aneta. *Vývoj a současná situace Beduinů v kontextu globálních změn*. Olomouc, 2013. Bakalářská práce. Vedoucí práce Ing. Mgr. Jaromír Harmáček, Ph.D.
9. *Průruční slovník jazyka českého*. V Praze: Státní nakladatelství, 1957.
10. GUSE, Michal. *TÉMA POUTI V KANONIZOVANÝCH DÍLECH ČESKÉ LITERATURY: (Labyrint světa a ráj srdce Jana Amose Komenského, Poutí krkonošská Karla Hynka Máchy a Kulhavý poutník Josefa Čapka)*. Praha. Rigórní práce. Univerzita Karlova v Praze. Vedoucí práce PhDr. Marie Mravcová, CSc.
11. HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1966.
12. HRABÁK, Josef. *Úvod do teorie verše*. 4., rozšířené. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1970.
13. KRATOCHVIL, Josef, Karel ČERNOCKÝ a Otakar CHARVÁT. *Filozofický slovník*. Čtvrté vydání, zcela přepracované a značně rozšířené. Brno: Tiskem a nákladem Občanské tiskárny v Brně, 1937.

14. LAICHTER, Jan. *Nový zákon*. Praha, 1946. ISBN 1-0198.16
15. NĚMEC, Vilém. *V moci pouště: kniha lovu a dobrodružství*. Ilustroval Věnceslav ČERNÝ. V Praze: Jos. R. Vilímek, 1917. Vilímkova knihovna mládeže dospívající.
16. ROSSEAU, Jean-Jacques a Luděk KULT. *Vyznání*. Praha: Rybka Publishers, 2017.
17. SAINT-EXUPÉRY, Antoine de. *Kurýr na jih: Noční let ; Válečný pilot ; Dopis rukojmímu*. 2. vyd. v NV, (Noční let, Válečný pilot, Dopis rukojmímu 3. vyd.). Praha: Naše vojsko, 1968. Knihovna vojáka (Naše vojsko)
18. SILESIUS, Angelus a Miroslav MATOUŠ. *Cherubský poutník*. Vydání druhé (opravené a doplněné). Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2003. ISBN 80-7192-817-8.
19. TYNAN, Aidan. *The Desert in Modern Literature and Philosophy: Wasteland Aesthetics*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2020. ISBN 9781474443371.
20. ZACHOVÁ, Eliška. *Problém svobody a odpovědnosti v díle Hannah Arendtové*. Liberec, 2015. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci. Vedoucí práce Doc. PhDr. Naděžda Pelcová, CSc.